

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

פרשת בהעלותך, תשע"ה
מספר 1122

בית הספר ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

דין טיהור הלוויים על-פי יוסף בן מתתיהו

מיכאל אביעוז

אחד הדינים בפרשתנו עוסק בטיהור הלוויים (במ' ח:ה-כו). בפסוקים אלה מתואר התהליך שהלוויים עוברים לפני כניסתם לתפקיד: הזאת מי חטאת עליהם, תגלחת, כיבוס בגדים, הקרבת קרבנות, סמיכה ותנופה. דין זה מעורר שאלות אחדות: מדוע על הלוויים לכבס את בגדיהם? מדוע צריך להזות עליהם מי חטאת? מדוע דווקא הם צריכים לגלח את שערם ולא הכוהנים? שאלות אלה עולות, כיוון שלא ברור ממה היו צריכים הלוויים להיטהר. טקסי הטהרה הנזכרים במקרא באים לטהר מטומאות אחדות: קרי, נידה, יולדת, זב, צרעת, שרץ וטומאת מת החמורה מכולן. שאלה אחרת היא מה טעם נדרשו הלוויים לגלח את כל שערם. גם במקרה זה, קשה להשוות את הגילוח לגילוח הנובע מטומאה, כגון בדין נזיר (במ' ו:ט).

להלן ננסה לענות על שאלות אלה בעזרת דברי יוסף בן מתתיהו, שרבים מכירים אותו כהיסטוריון וכמצביא,¹ אך בעשורים האחרונים נוטים יותר ויותר חוקרים לראות בו פרשן של המקרא.² וזה לשון יוספוס בדין טיהור הלוויים:³

ומשה הבדיל את שבט לוי מקהל העם להיותו שבט קדוש, וטיהרו במי מעיין אכזב ובקרבנות שמקריבים לפי התודה לאלהים בשעות כאלה. והוא מסר ללוויים את המשכן ואת כלי הקודש ואת שאר הדברים שנעשו לשם מחסה המשכן, למען ישרתו בקודש בהדרת הכוהנים, כי כבר הוקדש המקדש לאלהים.

ההבדלים בין יוספוס לבין המקרא והלכת חז"ל

השוואת דין טיהור הלוויים שמתאר יוספוס למקורו במקרא ולפרשנות שניתנה לו בספרות חז"ל מעלה ארבעה הבדלים ביניהם:

- א. **מקומו של הדין** - בניגוד לנוסח המסורה, שהדין בו מובא כחלק מעניינים הקשורים ללוויים בפרק ח של ספר במדבר, יוספוס מביא את הדין בשכתוב שלו לפרק ג בספר במדבר.
- ב. **השמטות** - בתורה מוקדשים לדין טהרת הלוויים עשרים ושניים פסוקים, ואילו יוספוס מקדיש לו רק שלושה משפטים. יוספוס משמיט את הציווי האלוהי למשה לטהר את הלוויים ומדווח רק על ביצוע הצו. כמו כן הוא משמיט את הציווי ללוויים לגלח את שערם ולכבס את בגדיהם, אבל אינו מבהיר מהי התנופה המתוארת בפסוק יג ואף לא את עובדת לקיחתם של הלוויים במקום הבכורות.

* פרופ' מיכאל אביעוז, המחלקה לתנ"ך, אוניברסיטת בר-אילן.

¹ יוסף בן מתתיהו הכוהן חי בין השנים 37–100 לספנה"ג. לפי דבריו, הוא היה בן לאב מכ"ד משמרות הכוהנים ולאם ממשפחת החשמונאים. ספריו: תולדות מלחמת היהודים ברומאים; קדמוניות היהודים; חיי יוסף; נגד אפיון.

² הבולט בהם הוא לואיס פלדמן. ראו: L.H. Feldman, *Josephus' Interpretation of the Bible*, Berkeley 1998. ראו גם בחיבורי: M. Avioz, *Josephus' Interpretation of the Books of Samuel*, London and New York 2015. ושם ספרות נוספת.

³ קדמוניות ג 258, בתרגומו של אברהם שליט, ירושלים תשי"ד.

ג. יוספוס אומר שהלוויים הם קדושים, בניגוד לתיאור במקרא, שאינו מציג אותם כקדושים. השוואת הלוויים לכוהנים ניכרת גם בסעיף 205: "והיזה מדם הקרבנות על בגדי אהרן, עליו ועל בנו, וטיהרם במי מעיין ובשמן המור, שיהיו קדושים לאלהים".

ד. יוספוס מציין שטהרת הלוויים נעשית במי מעיין לא אכזב.

כדי להבין מה שינה יוספוס מן המקרא, נציג תחילה בקווים כלליים את מבנה הפרקים א-ח בספר במדבר. בפרקים אלה מובאים לסירוגין סיפורים וחוקים: א: א – ד: מט (סיפורים); ה: א – ו: כז (חוקים); ז: א – ח: כו (סיפורים). תיאור מסורג אחר הוא של הלוויים (ג: ה – ד: מט; ח: ה – כו) והכוהנים (ה: א – ח: ד; ט: א – י: י). יוספוס שינה באופן מהותי את סדר הצגתם של הדינים המופיעים בספר שמות ובספר דברים. הבאתו של דין הלוויים בשכתוב שלו לפרק ג בספר במדבר, ולא בשכתוב לפרק ח בספר במדבר, היא חלק מתפיסתו המבוססת כנראה על ניסיון לסדר את הדינים לפי נושאים (ראו קדמוניות ד' 197). למעשה, במקרא יש כפילות מסוימת בין התיאור בספר במדבר ח: ה-כו לבין התיאור בספר במדבר ג: ה-יג. כדי להימנע מכפילות זו, ריכז יוספוס את כל מה שנאמר במקרא בעניין מינוי הלוויים באמצעות השכתוב שלו לפרק ג בספר במדבר.

הטעם לבחירת הלוויים - המקורות המקראיים אומרים שהלוויים נבחרו על ידי האל (במ' ג: יג; ח: יז; דה"א טו: ב), אך לא נזכרה בהם הסיבה לבחירתם. את ציון העובדה שה' בחר בלוויים, דוחה יוספוס בשכתוב שלו לפרשת קורח ועדתו (במ' ג: טז-יז; קדמוניות ד' 14-66). מטרת טיהורם של הלוויים: מה פשר הציווי "הִזָּה עֲלֵיָהֶם מִי חֲטָאתָ?" ולשם מה יש להזות מים על הלוויים? יוספוס אומר שטהרת הלוויים מטרתה להכשירם לשרת בקודש. לפי תפיסתו, אין מדובר בטהרה מחטא שחטאו הלוויים או מטומאה שנטמאו בה.

המעייין - בדין טיהור הלוויים בתורה, לא נזכר מעיין. ונשאלת השאלה: מה מקור דברי יוספוס בעניין זה? נראה שהקושי שעמד בפני יוספוס הוא: מניין לקחו מים לטקס טהרת הלוויים? לכאורה, הכיור הוא מועמד מתאים לזה (שמ' ל: יח). ואולם מילגרום בפירושו לספר במדבר סבור שאין הדבר כן. לדבריו, המים אינם יכולים להילקח מן הכיור שבמשכן, מפני שהכיור הוא כלי השמור לשימושם של הכוהנים בלבד (שמ' ל: יז-כא) ומימיו נקראים "מִים קְדוֹשִׁים" (שמ' ה: יז), כינוי הולם בהתחשב בעובדה שרק מי שהוא קדוש, כלומר הכוהנים, רשאי להשתמש בהם. ניכר שלנגד עיני יוספוס עמדו הכתוב "אֲךָ מֵעַן וְכוּר מִקְנֵה מִים יִהְיֶה טָהוֹר, וְנִגְעַ בְּנִבְלָתָם יִטְמָא" (וי' יא: לו) ודין פרה אדומה (במ' פרק יט), שגם בה פירש יוספוס שמדובר במעיין מים חיים (קדמוניות ד' 81). בשני המקומות, יש מקבילות בספרות חז"ל לדברי יוספוס: במשנה נתפרש הצירוף המקראי "מִים חַיִּים" (במ' יט: יז) כמכוון למי מעיין (מקוואות א: ז-ח), וכך גם בספרי במדבר קכח על פרשת פרה אדומה. בדרך זו הלכו גם מפרשים וחוקרים בני זמננו.⁴ מכאן שדבריו של יוספוס, שמדובר במי מעיין, הם בגדר פרשנות סבירה לכתוב.

גילוח שער הגוף וכיבוס הבגדים - נשאלת השאלה: מדוע לא ציין יוספוס שהלוויים צריכים לגלח את שער ראשם ולכבס את בגדיהם, כמו שנזכר בציווי המקראי: "וְהֶעֱבִירוּ תַעַר עַל כָּל בְּשָׂרָם, וְכִבְּסוּ בְּגָדֵיהֶם" (במ' ח: ז)? יש לשים לב לכך שיש הקבלה בין דין טהרת הלוויים לבין דין טהרת המצורע (וי' יד: ט). כמו כן, מיד לאחר דין טהרת הלוויים, מביא יוספוס את השכתוב שלו לדיני מצורע (וי' יד: יג-יד; קדמוניות ג' 261-264). מיד לאחר מכן, הוא יוצא נגד העלילה, ולפיה בני ישראל גורשו ממצרים בגלל שהיו מצורעים (קדמוניות ג' 265-268). משום כך, נראה שהטעם להשמטת הדרישה מן הלוויים לגלח את שערם הוא אפולוגטי: כיוון שעניין הצרעת עמד במוקד הפולמוס האנטי יהודי בכתבי כמה מן הסופרים היווניים והרומיים, החליט יוספוס במודע להשמיט את עניין גילוח השער מתיאור הלוויים, כדי שלא לקשור את הלוויים למצורעים. יוספוס השמיט את נס היד המצורעת של משה (שמ' ד: ו) וגם את תיאור הענשתה של מרים בצרעת (במ' יב: י). השמטת סיפורים אלה קשורה ככל הנראה בפולמוס עם דעות אנטי-יהודיות שביקשו להציג את בני ישראל כמי שגורשו ממצרים בגלל שהיו מצורעים. יוספוס מציג את האבסורד שבדעות אלה ודוחה אותן.

הקרבנות - לפי המקרא (במ' ח: ח ואילך), הלוויים חייבים להביא שני פרים כחלק מהקדשתם לתפקיד. יוספוס אינו מפרט את כל ההליכים הקשורים בהקרבת הקרבנות האלה, ומסתפק בלשון סתמי: "קרבנות שמקריבים לפי התורה לאלוהים בשעות כאלה" (קדמוניות ג' 258). גם במקומות אחרים בחיבורו של יוספוס, הוא אינו מפרט את תהליך הקרבת הקרבנות. בדומה לזה, בשכתובו לפרשת סממני הקטורת (שמ' ל: לד-לח) הוא אומר: "הנני מוותר להרצות על טיבם, שלא לעיין את הקוראים" (קדמוניות ג' 198).

לסיכום: יוספוס פעל במקרה זה, כמו גם במקרים רבים, כפרשן. הוא ביקש להבהיר קושיות וליישר מעקשים עבור קוראיו, בין היו קוראים יהודים בין היו פגאנים. לעתים הוא מטפל בבעיות העולות מן התיאורים בתנ"ך בדרך אפולוגטית, בדרך שתגן על היהדות מפני טענות שהושמעו כלפיה על ידי סופרים יוניים ורומיים בני הזמן.

⁴ ראו J. Milgrom, *Leviticus 1-16* (Anchor Bible), New York 1991

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
כתובתנו באינטרנט: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha/>

עורך: הרב ד"ר חיים טלבי
עורך לשוני: ד"ר יחיאל קארה